

Stanko Majcen | Ženin

P o d o b e i z ž i v l j e n j a G o s p o d o v e g a

Marija pripoveduje

Tri dekleta so bila v naši okolici in vse tri matere so imele isto misel. Tisti pa, ki mu je njihova misel veljala, je bil pri osemnajstih letih, golega obradka in oblega čela, na visokih nartih visok in prožen ko lovor v vetru. Nisem opazila, da bi se bil zavedel, da je tudi njemu čas že prišel. Dva iz čete njegovih tovarišev sta se bila že udomila in tretji je bil na vrsti. Nič jih ni bilo več v družbo, zakaj gospodarji so bili postali in gospodarji ne hodijo več med dečke. In tudi tega ni zapazil, da je postal prava paša ženskim očem, takim, ki nimajo drugega dela, kakor da se na taki paši pasejo, kakor tudi takim, ki to store le kdaj pa kdaj in mimogrede.

Seraha je bila bogata in ošabna; ošabna ne po srcu, ampak zaradi let, ki jih je imela. Malo predolgo so bili čakali z njo. Možili pa so jo z računico v roki že od vsega početka. Noben rod jim ni bil dovolj na glasu, če se ni obljubljal tudi bogastvo. Primerjali so svoje s tistim, ki se je obetalo mladeniču, oboje so položili na tehtnico, in vtem ko so tehtali in merili in napenjali oči, je minil čas. In ker čas tudi Serahi ni prizanesel, so torej morali popustiti od svojih zahtev in so iskali samo še rodu, ki jim ne bi bil v sramoto. In tako se mi je Serahina mati nekoč na lepem nasmehnila, mi čestitala k takemu sinu, kar mimo mene naročila okvirce za na zimska okna v Serahini spalnici in mi obljubila, da jih tudi takoj plača, če jih prinese roka, na katero lahko brez skrbi našteje denar, trd denar. Najbolje, če pride sam sin.

Pogladila sem sinu roko, preden sem kaj rekla, ker sem se bala... Vedela sem, kako je z njim, in hudo mi je bilo spravljeni ga v ták stik z ljudmi, ki jih je sama bogatija in široko obilje znotraj in zunaj hiše in še daleč naokrog po vaseh.

Pogladila sem ga po roki in mu razložila kako in kaj. »Kar prepusti mi to stvar, ne bom je nápak obrnil,« je živo odgovoril in bila ga je čudovita vnema, da tiste okvirčne malenkosti čim prej in čim bistreje ustvari iz pravega ničā. Nalašč iz ničā naj bodo narejeni, da bodo videli, s kakšnim umetnikom imajo opraviti.

In ko je delo oddal in se vrnil, mi zopet ni bilo lahko vprašati ga, kako je bilo... Pa je kar sam načel zadevo in jo razložil pred menoj od začetka do konca, kakor je bila, v vsej njeni smešni resnosti in resni smešnosti.

»Toliko je silila Serahina mati vame, naj vendar povem, kaj vse izdelujem in česa vsega je pri meni dobiti, bodi da je že izdelano in v skladišču čaka na prikladnega kupca, bodi da si moram šele zavihati rokave in pljuniti v dlani... zato da bi vedela, kadar bi kaka potreba ali stiska nastala, h komu se ji je obrniti in s kolikšnim časom ji je računati... zakaj časih so take stvari sila potrebne in ne moreš z njimi

nič več odlašati. Naštel sem ji vse po vrsti, tako da je bilo pred njo kakor semen vseh teh reči, potrebnih in nepotrebnih, in da jih je komaj pregledala v vsej svoji ženski spretnosti in materinski prizadevnosti. In naposled sem hočeš nočeš moral vprašati še jaz: Kaj pa imate vi naprodaj?

Tedaj me je grdo pogledala in odgovorila, da bodo okvirci najbrž preveliki in da pri taki stvari ni vseeno, kako je umerjena, ali znotraj ali zunaj, in da bi jih pač morala postaviti na ogled ljudem, če ne bi imela druge koristne uporabe zanje...

Tako sem okvirce zopet nazaj prinesel in jih še tu v roki držim...«

Pri tem se je iz toli dobre duše nasmejal, da sem prepričana, da mu je tudi tam že vse odpuščeno, preveliki okvirci in tudi ono drugo...

Druga je bila begunka in Noa ji je bilo ime. Z materjo sta bili pribežali tam daleč z juga; zvečer je bila hišica še prazna ljudi, ki so bili drug za drugim pomrli iz nje za nalezljivo boleznijo, tako da nihče ni hotel stanovati za njimi, zjutraj pa sta bili že v njej. In ropotija je bila z njima, kolikor je gre na dva osla. Potrebne in nepotrebne stvari, kakor se v strahu in naglici nagrabijo...

In že drugi dan je prišla in stala sredi izbe begunka Noa. Njena polt je bila temnejša od naše, južno sonce in puščavski veter sta jo ustrojila táko, to svetlo, gladko, zagorelordečo polt.

Pazili smo na njena usta, pa smo komaj kaj razumeli. Nekaj posode je bila prišla prosit za prvo silo s svojim toplim smehom. Na mah je bila vsa izba polna tega smeha. In čeprav je nismo razumeli, ne sosede, ki so jo pritekale gledat, ne jaz, ne sin, je njena govorica ušesom tako lepo zvenela, da bi jo bili kar poslušali. Dve besedici je že znala naši, in mično je bilo, kako jih je spravila iz tistih svojih ust...

»Lep človeški otrok,« je rekla soseda in bi jo bila najrajši imela v svoji hiši.

Ko sem prebiral, kaj bi ji stresla v vrečo, je sin položil prednjo še nekaj svojih stvari, ki pa jih je sam gotovo bolj potreboval od nje. In še poprosil me je, naj grem pogledat, kako sta si uredili in ali jima vzlic vsej naši darežljivosti ne manjka prav tega, kar se najbridkeje pogreša in za kar se najteže prosi.

Šla sem in zmešnjava je bila velika. Ne samo da nista imeli kam sestiti ali káko stvar kam zakleniti, povrh nadloge s kložnjo, ki se je zdela že sama ob sebi usmiljenja vredna v vsej svoji pisani nesmotrnosti, pa četudi so bile dragocene in umetne stvari vmes, je bila mati na begu še zbolela. Strupen veter iz močvirja jo je opihal in položil na tla, kakor so bila. Tu, v tej hišici, kjer je bila bolezen doma že od prej, je bila vsaj na suhem in za vetrom.

In še sestrico je imela Noa, zlatopolto, sladkooko ljubeznivost, pravo igračo. Le kje se je vzela še ta! Vse do te ure je bila nekje skrita.

Postorila sem, kar se je postoriti dalo, malko pa sem kar potegnila iz šare in jo vzela s seboj.

Noica sva ji rekla, ker nisva vedela, kako ji je ime. To si je izmislil sin. In ni mu bilo večjega veselja, kakor če sem jo posadila na krilo,

to kodrolaso zmedo, in če sva jo s sinom ogledovala, kako blizu je podobna veliki Noi. »Obrvi se ji že zdaj bočijo kakor njej, visoko in nekam zamišljeno v slonovinasto čelo... Trepalnice, luči na licih, nasmeh krog nosa — vse je Noino,« se je divil sin. Prav za prav je bilo vse to materino; le škoda, da je bolezen ženi tolikanj spačila obraz.

Kakor je bila Noica molčeča, dokler je sedela na mojem kolenu, je vse izščeбетala, ko je bila zopet srečno prijadrala domov. Kaj vse je videla, kaj vse dobila in kako ji je dobro pri naju! In ko je neki dan vrhu malice in nekakih metuljev iz papirja odnesla še živega goloba, ki ji ga je dal sin — »Za Noo,« je rekel — je prišel klic iz hišice boleznin, naj se vendar dá videti tudi tisti mladenič...

Sinu se kar ni hotelo iti in, ko sva sedla k ženini postelji, je bil bled.

Bolnica je regljala od vročice, pa tudi od prekipevajoče hvaležnosti vsevprek o svoji usodi, o svojih ljudeh, o krajih, iz katerih so morale pred prekucuhi, in da jim bo dan glas, ko bodo mogle zopet nazaj. Iz nje je vrela mešanica žalosti in veselja, poplaha in iznenadenj, jasne slike pa ni bilo za temi gostimi besedami; kos h kosu, šar in tuj, ni dal celote.

In tam je sedela Noa na svojem stolu.

Sin je strokovnjaški motril posteljo, ki jo je bil na hitrico zbil iz desk, še kar neoskobljenih, premeril je z očmi kot, kamor naj bi se postavila miza, in ves se je zatopil v računanje, kolikšna bi morala biti omara, da bi obsegla vsaj tisto, kar ne more in ne more ležati tako razsuto po tleh.

In tam je sedela Noa na svojem zlatem prestolu.

»Sinko,« je čebrnjala mati, »ko bo prišel glas, da nas kličejo nazaj, in bomo to hišico pustile vam v spomin in te lepe reči v njej, ki si jih naredil, kar z nami pojdi! Odrinila jih bom in skozi vrata pospremila vse, ki bodo zopet silili k nam, ko bomo doma. Ti sam boš sedel za mizo v izbi, ki jo imamo za najboljšega gosta. In položili bomo podte Noino preprogo...«

Sin je vstal in morala sem se jim izviti še jaz... Težko se je poslovil od Noice, ki je po vsej sili hotela iti z njim, od njenih obrvi, od njenih trepalnic, tako podobnih Noinim...

Dà, težko je...

Kakor so se vselile vanjo, lastovice, tako so jo zapustile. Zvečer je v oknih še brlela luč, ob zori je bila hišica prazna. Ali se jim je mudilo drugam ali se jim je nudilo boljše domovanje drugod in kje ali je nemara že prišel glas iz nesrečne domovine, ki jih je poklical nazaj — kdo to ve?

Hišica je bila prazna. In kar je ostalo za njimi v njej, vse lepe reči, zdaj niso bile vredne besede.

Samo še en spomin je čez tri dni potrkal na okno. Golob, Noin golob, je z daljnega juga priletel nazaj. In sin ga je vzela med obe drhteči roki in mu je dolgo strmela v oči. Dokler se niso zalile njegove...

Z Mahlo je bilo drugače, Mahla je bila uboga deklica, kazile so jo kože, vendar ne tolikanj, da bi bila zaradi njih grda v obraz. Nasprotno,

tistih nekaj brazgotin, ki jih je ostalo po bolezni, velikih ko leča, jo je še lepšalo. Bila je skrita draž okoli tistih jamic in, kadar se je nasmehnila, se je nasmehnila iz njih. Vendar sem brez skrbi, da je košček lepote, ki si ga je bila pridobila na tako čuden način, prihajal iz srca. Njeno srce pa je bilo skrito pod debelo obleko, ki jo je po vsem videzu nosila leto in zimo. Doma sešita je bila in najmanj že dvajsetkrat oprana.

Še sorodnica mi je bila in tako nisem mogla odkloniti materi, ki je prišla z njo na naš prag in niti sestri ni hotela, tako se ji je mudilo. »Tu jo imaš, strina, pri tebi bo ostala, dokler ne pridem ponjo.« In Mahli: »Ti pa si uredi, kakor veš in znaš.«

Mahla je zardela in je stala na pragu pobešenih rok med menoj in materjo, kakor da jo ta prodaja, jaz pa kupujem.

»Teško srce ima,« je rekla mati, ko je bila že pod drevesom, »sicer pa je zdrava in rada dela.«

Takó sem jo torej imela na pragu, to dekle, in težko mi je bilo, da je mati tako naglo odšla. Kakor da se je vdrla v zemljo.

Mahline roké so bile urnejše od mojih, ne glede na to, da so bile mlajše. Dà, mlade so bile te njene roké, kakor je sama bila mlada, okroglo mlade... Stvari so jih ubogale in vsaka je pred njimi lepo ležala na svojem mestu. Malo drugače je katero vzela v roke kakor jaz, to je res in, ko sem že mislila, da bo narobe, se je vse tako naredilo, kakor sem želela.

Sin je že prvi večer opazil, da mu nekdo njegove stvari ureja lepše, kakor so zmeraj bile in, ko sem mu morala povedati, da je Mahla tu — dekle si je poiskalo opravka zunaj, kadar je sin sedel v hiši — ni rekel nobene besede, iz katere bi se dalo sklepati, da mu ni prav.

Ko je minilo sedem dni in nama je obema zmanjkalo dela, sem sedla k njej na prag, da bi ne bila tako sama. Osamela je med nama, odkar je zmanjkalo dela. Da bi se pa zopet ne zdelo, da že težko čakam matere, ki je obljubila priti ponjo, sem jo vprašala kar naravnost, kam misli s seboj, pri materi ne more ostati, ko se z dvema mlajšima hčerkama ubija na tistem najetem koščku zemlje, ki tako nerad daje kruha. In kruh, ki ga je premalo, je grenak kruh...

»Za deklo pojdem,« je počasi rekla Mahla s svojim globokim glasom, ki se je zdel nalašč pripraven za to, da se z njim razodevajo dobro premišljene in trdno sklenjene stvari, »k tvojemu sinu pojdem za deklo, ko se oženi.«

Nisem marala razdirati računov, ki so se tako lepo prilegali mladi glavi, iz katere so bili vznikli, in sem rajši rekla, naj se o tem pogovori z njim samim.

»Vpričo tebe, kaj ne?« me je vprašala z malce lokavimi očmi, za katerimi pa je rdela zarja... »Dà, vpričo tebe... ga bom vprašala.«

Vstala je, se vzravnala do svoje najvišje višine kakor človek, ki z zastajajočim srcem in ko struna napet stoji pred véliko odločitvijo svojega življenja...

Do te vélike odločitve pa ni prišlo ta dan, ker je Mahla želela, da bi bila tudi njena mati zraven. In tako sva čakali žene, ki je bila

takrat tako nenadno izginila, ko sem bila dekle prijela za roko, čeprav sicer ni bila prav nič urna ženska...

Vsi štirje smo stali na pragu in ni se nam zdel primeren kraj za ta zadnji razgovor, za to poslednje slovo.

Mahla je upirala oči v tla in zopet se mi je zdelo, da stoji med nama materama, kakor da jo njena prodaja, jaz pa kupujem.

Sin jo je nemara prvič pogledal naravnost v oči in Mahla je pogled zdržala.

»Za dekle bi šla, sem rekla tvoji materi,« je dejala čisto tiho; še meni se je srce stisnilo od tesnobe, ki je oklepala njeno vpričo tega njenega vélikega trenutka.

Sin je pogledal najprej mene, nato njeno mater, potem pa je rekel Mahli, kakor da naju dveh sploh ni zraven:

»Za nevesto te prosim.«

»Stori, kakor smeš.«

»Toda čakati boš morala.«

»Bom.«

»Kako dolgo?« se je mednju vrinila mati, ki jo je stvar očitno zanimala še vse bolj od mladih dveh.

»Dolgo, Mahla, dolgo...«

»Predolgo bi bilo narobe,« se je zopet oglasila mati; na prste jo je peklo, da se od nobene strani ne čuje kako število, kak rok.

»Ali bi čakala pet let, Mahla? Deset, petnajst...?«

»Uf,« je odmahnila mati, kakor da se ji nemogoča cena ponuja za robo, ki je vredna najmanj trikrat toliko.

»Bi,« je strmo odgovorila dekle in videti je bilo, kakor da se je vzpela na prste. »Vse življenje bi čakala...«

»Morebiti bo prej...«

»Kakor bo...«

»Mahla, nevesta moja, zbogom,« je rekel sin.

»Zbogom,« je rekla nevesta in s sklonjeno glavo šla mimo njega.

Ni se ozrla, ko sta bili z materjo pod drevesom. Zdela pa se je večja in lepša kakor takrat, ko je bila prišla. Mati je začudeno stresala glavo.

Mož na povodcu

Čuden veter, kakor duh po gnilobi... In ljudje so se ozirali proti kraju, kamor se je pomikal sprevod, in niso videli ničesar, kar bi moglo biti vzrok gnilemu vetru, ki je vel od ondod.

Sprevod se je pomikal, kakor se je pomikal že stokrat to eno in isto pot iz mesta na morišče: oddelek kohorte vleče obsojenca, otovorjenega s križem, suva ga, da bi hitreje prišli iz mesta, zadržuje ga, da bi mu prezgodaj ne opešale moči in bi ne bilo sitnosti z njim. Zakaj gorjé vojakom, ki bi se jim obsojenec do mrtvega zrušil že med potjo!

Tokrat so bili kar trije in le dva sta cijazila vsak svoje bruno. Naloženega sta ga imela na ramo in sta ga z dolenjim koncem brusila